

DOĞU GENİŞLEMESİ İŞİĞİNDA AB YAPISAL FONLARI VE MALİ YARDIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sevgi ÇİLİNGİR*

ÖZET

Avrupa Birliği'nin Avrupa içinde ekonomik ve sosyal uyumu sağlamada ve yakın çevresi başta olmak üzere dünyanın geri kalanıyla ilişki yürütmede kullandığı en önemli araçlardan biri mali yardımlardır. Bu çalışma, AB içine yönelik yapısal fonlar ile AB dışına yönelik mali yardımların genel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Çalışma, AB'nin katılım öncesi ve sonrasında mali desteğe yönelik yaklaşımını en çok etkileyen konu olarak Doğu genişlemesinin en büyük aşaması olan 2004 genişlemesine ve katılım dönemini kapsayan 2000-2006 bütçe dönemine ağırlık vermektedir.

Anahtar Sözcükler: *AB, Yapısal Fonlar, Mali Yardımlar, Doğu Genişlemesi*

EVALUATION OF STRUCTURAL FUNDS AND FINANCIAL ASSISTANCE OF THE EU IN VIEW OF EASTERN ENLARGEMENT

ABSTRACT

One of the main instruments used by the EU in providing economic and social cohesion within its borders and conducting relations with the rest of the world, is financial support. This study presents a general evaluation of structural funds within the EU and its financial assistance to its outside world. The study focuses on the 2004 enlargement, which is the most profound phase of Eastern enlargement, and on the 2000-2006 budget period which corresponds to this accession phase.

Keywords: *EU, structural Funds, Financial Assistance, Eastern Enlargement*

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Buca, İzmir, E-posta: sevgi.cilingir@deu.edu.tr

GİRİŞ

2003'te 15 üye devlet ve 375 milyon nüfusu barındıran AB, büyük kısmı 2004 tarihinde gerçekleşen Doğu genişlemesiyle birlikte 25 üye devlet ve 450 milyon nüfusu barındırır hale gelmiştir (Kok, 2003: 21). Doğu genişlemesinin 12 aday ülkesinin, 15 üyeli AB nüfusuna oranı %28 iken, GSMH oranı %5 civarındadır.¹ 2007'de 12 yeni üyenin katılımıyla AB'de kişi başı milli gelir %10'luk bir düşüş göstermiş olup, bölgesel farklılıklar iki katına çıkmış, kalkınmada geri kalmış sayılarak desteklenen bölgelerin %60'ı yeni üyelere ait olmuştur (European Union, 2013a). Doğu Bloku'nda yer almış olan ülkelerin liberal ekonomiye geçişte yaşadığı yapısal sorunların yanında, nüfuslarının yüksek oluşuna karşın milli gelirlerinin düşük olması, Doğu genişlemesini AB için ekonomik açıdan en zorlu genişleme aşaması haline getirmiştir. AB bu yükü yönetebilmek için gerek katılım öncesi, gerekse katılım sonrası dönemde Doğu genişlemesi adaylarına çeşitli şekillerde mali destek sağlamıştır. Bu çalışma, Doğu genişlemesinin adaylık süreci ve 2004'te 10 yeni üyenin birden katılımı etkisine odaklı olarak AB'nin yapısal fonlar ve mali yardımların aktörler, karar-alma süreçleri, dağıtım tercihleri ve sorunları ile ilgili bir değerlendirme sunmaktadır.

AB, Birlik içinde ve dışında mali desteği üç farklı kanaldan dağıtmaktadır:

1-Mali Yardım Programları: AB bütçesi

2-Krediler: Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve/ya diğer finans kuruluşları

3-Topluluk Programları: Ülkelerin yıllık ödeme ile katıldığı fonlar

Bütçeden sağlanan mali işbirliği, "AB içi" ve "AB dışı" olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım, Birliğin iç ve dış politikası ile bağlantılı olarak, ilgili bütçe kalemleri, yapılandırma ve miktar açısından önemli farklılıkları barındırmaktadır. Üye ülkelere yönelik olan mali yardımlar, genel bütçenin "tarım harcamaları" ve "yapısal harcamalar" başlıkları altında sağlanmakta, üye ülkelerin yönetimlerinin ağırlıkta olduğu bir karar süreci ile dağıtılmaktadır. Bu harcamalar başta Komisyon olmak üzere çeşitli AB kurumları tarafından denetlenmektedir. (Karabacak, 2004: 72) Üye olmayan ülkelere yönelik mali yardımlar ise, genel bütçenin "katılım öncesi yardımlar" ve "dış faaliyetlere yönelik harcamalar" kalemlerinden sağlanmaktadır. Katılım öncesi yardımlar içinde son genişleme sürecinde yer alan Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerine yönelik olarak Komisyon tarafından hazırlanan programlar (ISPA, SAPARD ve PHARE),

---

¹ Rakamlar 1998 yılı verilerine göredir. Bkz. EU Directorate General for Economic and Financial Affairs (2001), 6-7.

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

önemli bir yer tutmuştur.² (Karabacak, 2004: 86) "Dış faaliyetlere yönelik harcamalar" adı altında ise üye veya aday olmayan ülke ve ülke gruplarına kalkınma fonu, insani yardım ve gıda yardımlarının yanında demokrasi ve insan haklarını desteklemeye yönelik yardımlar şeklinde mali destek sunulmaktadır. (Karabacak, 2004: 78-79)

Bu çalışmada AB bütçesinden sağlanan mali yardımlar, üye ülkelere yönelik "yapısal fonlar" ile üye olmayan ülkelere sağlanan "mali yardımlar" başlıkları altında değerlendirilmektedir.

YAPISAL FONLAR

Bütçeden ayrılan payın sürekli olarak artırılması ile (1980'lerde yaklaşık %4) 2000'li yılların başında bütçenin %30 civarındaki bir kısmını oluşturan yapısal fonlar, %40 civarında yer tutan tarımsal desteklerden sonra en önemli kalemi oluşturur hale gelmiştir.³ AB tarafından "yapısal politika" ve "bölgesel politika" kavramları ile ifade edilen yapısal fonlar, literatürde daha çok "bölgesel politika" adı altında incelenmektedir. Bunun sebebi fon dağıtımında üye ülkeler veya başka bir ayırım yerine alt bölgelere bölünmüş bir sistemin uygulanmasıdır. (Van der Beek ve Neal, 2004: 588)⁴

Yapısal fonların amacı, iç pazarın daha etkin işleyebilmesi ve gelir dağılımı eşitsizliklerinin giderilmesi, diğer bir deyişle ekonomik ve sosyal uyumlaşmanın sağlanmasıdır. Birlik bu amaç çerçevesinde yapısal fonlara ağırlık vermekle birlikte, kredi türünde dolaylı mekanizmalar ve uyum fonu ile de üye ülkelere destek sağlamaktadır.

Tek senet ile birlikte tek çatı altında toplanan yapısal fonlar, dört mali araç ile aktarılmıştır: Avrupa Sosyal Fonu (*European Social Fund-ESF-1958*), Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (*European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF-1962*), Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (*European Regional Development Fund-ERDF-*

---

² 2004'ten itibaren bu programlara MDA ülkesi olmamasına rağmen Türkiye'den kuruluşlar da katılabilmektedir.

³ 2004 sonrasındaki genişlemelerle kalkınma desteğine ihtiyaç duyan üye sayısı daha da artan AB, 2007-2013 bütçe döneminde, bölgesel politikaya ayırdığı kaynağı yaklaşık %36'ya yükseltmiştir. Bkz. European Commission (2012a).

⁴ AB'deki bölgesel yapı, "NUTS" (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) adıyla bilinmektedir. NUTS, AB'yi "istatistiksel bölgelere" ayırmaktadır. Yapısal fonlar, NUTS-1'in altında, nüfusu 800 bin ila 3 milyon arasında bulunan NUTS-2 seviyesinde uygulanmaktadır. Bkz. European Commission (2012b).

Sevgi Çilingir

1975) ve Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (*Financial Instrument for Fisheries Guidance* -FIFG-1993).⁵

2000-2006 dönemi için yapısal fonların dağıtımında gözetilmek üzere üç hedef belirlenmiştir:

Hedef 1: Kalkınmada geri kalmış bölgelerin (AB ortalama GSMH'sının %75'inden az gelir sahibi bölgeler) yapısal uyum ve gelişmesinin desteklenmesi.⁶

Hedef 2: Yapısal zorluklarla karşı karşıya bulunan bölgelerin (geri kalmış sayılmamakla birlikte sorun yaşayan bölgeler) ekonomik ve sosyal gelişmesinin desteklenmesi.

Hedef 3: Eğitim, mesleki eğitim ve istihdama yönelik sistemlerin modernizasyonu ve uyumlaştırılması.

Yapısal fonlar bölgesel perspektifle verilmektedir. Bu fonlara benzerlik gösteren ve Komisyonun Bölgesel Politika Direktörlüğü tarafından koordine edilen bir diğer fon türü "uyum fonu"dur (*cohesion fund*) (European Commission, 2005b). İç pazarın oluşumu bölgeler arasındaki farkların kapatılmasına yönelik çabaları tetiklerken, ekonomik ve parasal birliğe geçiş, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların boyutunu göz önüne sermiştir. Bu nedenle Maastricht Zirvesi'nde kurulması kararlaştırılan ve Edinburg Zirvesi'nde alınan kararla yürürlüğe giren uyum fonu için ilk kez 1993 yılı bütçesine ödenek konmuştur. GSMH'sı Topluluk ortalamasının %90'ından az olan ülkelerin yararlanması için düzenlenen bu fondan Yunanistan, İspanya, İrlanda ve Portekiz faydalanmıştır. 2004'ten itibaren de yeni üyeler yararlanmaya başlamıştır.⁷

Uyum fonu kapsamında çevre ve ulaştırma altyapısına ilişkin projelere %85'e varan oranda mali destek sağlanmıştır. Uyum fonu desteği, ülkenin ekonomik ve parasal birlik kriterlerine erişmek için çabası yetersiz ise (örneğin aşırı bütçe açığı devam ediyorsa) askıya alınabilmektedir, ancak yeni üyelere esneklik sağlanmıştır. (Karabacak, 2004: 73-74; Şen, 2004: 24; TEPAV, 2005) 2004-2006 dönemi için Yaklaşık 16 milyar Euro tutarındaki fonun yarısı, 10 yeni üye için

⁵ Bkz. International UNESCO Education Server for Civic, Peace and Human Rights Education. Structural Funds and Cohesion Fund (2005). EAGGF ve FIFG, 2007-2013 bütçe döneminde "uyum politikası" dışına alınmıştır. Bkz. European Commission (2011).

⁶ Yapısal fonların yaklaşık %70'i Hedef 1'e ayrılmıştır. Dört mali aracın da kullanıldığı Hedef 1 temelli mali desteğin aynı zamanda AB nüfusunun %22'sini kapsadığı belirlenmiştir. Bkz. T.C: Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2005).

⁷ İrlanda ise ortalamasının %101'ini sağlayarak listeden çıkmıştır. İKV (2003), 13-14.

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

ayrılmıştır. Yapısal politika kapsamındaki faaliyetler için Topluluğun 2001 bütçesinden 33 milyar Euro ayrılmıştır. Toplam bütçenin %35'ini oluşturan bu oranın %90'ı bölgelere, %10'u ise Uyum fonundan yararlanan ülkelere verilmiştir. (İKV, 2003: 16-17)

2007-2013 bütçe döneminde ise, AB tarafından "uyum politikası" olarak adlandırılan bölgesel politika, üç mali araca sahip olup (ERDF, ESF ve uyum fonu), üç hedeften oluşmaktadır (European Commission, 2014):

Yakınlaşma: 2000-2006 bütçe dönemindeki Hedef 1 ile aynı amaç ve kriterlere sahiptir. ERDF, ESF ve uyum fonu ile desteklenmektedir. Uyum politikası bütçesinin %81,5'ini kapsamaktadır.

Bölgesel rekabetçilik ve istihdam: Yakınlaşma hedefi kapsamına girmeyen gelişmiş bölgeleri içermektedir. Uyum politikası bütçesinin %16'sını kapsamaktadır.

Avrupa sınırsal işbirliği: Bölgeler arasında işbirliği gerektiren ulaşım ve benzeri projeler için tasarlanmıştır. Uyum politikası bütçesinin %2,5'ini kapsamaktadır.

YAPISAL FONLARDAN SORUNLAR

Sorun 1: Yapısal Fonlar ve Doğu Genişlemesi

AB bütçesinin 1/3'üne tekabül eden yapısal fonlar, her genişleme döneminde tartışma konusu olmuştur. Fakat 2004'ten itibaren MDA ülkelerinin katılımı, AB'nin yapısal politikasında çok ciddi değişiklikler yapmasını gerektirmiştir.

1994-1999 döneminde harcanan yapısal fonlar (138 milyar) ve uyum fonu (14 milyar) toplamı 152 milyar Ecu'dür. Bu rakam, hedeflenen toplam GSMH oranı olan %0,5'in altında kalmıştır. 2000-2006 döneminde önerilen 275 milyar (ayrıca yeni üyeler için 45 milyar) Ecu hedefi gerçekleştirilememiştir. Bu rakamlar dahi eski standartlara yaklaşmamaktadır. Heijman'a (2001: 169-171) göre, 10 yeni üye eğer 1994-1999 dönemindeki hesaplara göre fon alsaydı, 797 milyar Ecu harcanması gerekecek (%475), yeni üyeler fonların %83'ünü kullanacaktı (Polonya, %60). Eski üyelerin siyasi iradesi bu oranda bir katkıya yetmemiştir.

Genişleme öncesinde Almanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin bölgesel politikaya katkısının önemli oranda artması gerektiği hesaplanmıştır. İngiltere, hem bütçe yükü, hem de destek kapsamından çıkacak bölgeleri sebebiyle bu duruma en tepkili ülke olmuştur. Mart 2003'te hükümetin sunduğu "yeni bölgesel politika" planında İrlanda ve

Sevgi Çilingir

İspanya'nın fon kapsamından çıkarılması ve AB'nin bölgesel destek yetkisinin üye devletlere geri verilmesi istenmiştir.⁸

Komisyon, Almanya ve Hollanda hükümetleri plana karşı çıkmış, gerekirse eski üyelerin desteklerden feragat edebileceğini belirtmişlerdir. Sonuçta bir orta yol bulunmuş, fonların miktarı artmış olsa da, üyelerin kaldıramayacağı mali yüklerden kaçınılmıştır. Fon artışı-ihtiyaç aralığını kapatmak için giderek, özel sektör-kamu ortaklığı özendirilmiştir. (Green, 2005)

Varılan noktada 2000-2006 dönemi için eski üyelere toplam 230 milyar, yeni üyelere ise 25 milyar Euro civarında kaynak tahsis edilmiştir. Eski üyelere İspanya (62 milyar), İtalya ve Almanya (33'er milyar) ile Yunanistan ve Portekiz (27 ve 25 milyar), en fazla fon alan ülkelerdir. Bu ülkelerin her birine düşen yapısal fonlar ve uyum fonu toplamı 10 yeni üyenin tümüne tahsis edilenin üzerinde olmuştur. Yeni üyelere Polonya (13 milyar), Macaristan (3 milyar) ve Çek Cumhuriyeti (2,5 milyar) en fazla fonu elde etmiştir. (İKV, 2003: 16-17)⁹

Sorun 2: Yapısal Fonlar ve Tarım

Genişleme sadece yapısal fonlar üzerinde bir artış baskısı yaratmakla kalmamış, bütçe ile ilgili temel tartışmaları da artırmıştır. Bu bağlamda, Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde yapılan destekler de sorgulanmıştır. Özellikle Polonya'nın üyeliği, sadece yapısal fonların değil, tarımsal desteğin de büyük kısmının bu ülkeye akması anlamına gelebilmektedir. İngiltere'nin bütçe konusundaki itirazlarının en önemli ayağını OTP oluşturmuştur.¹⁰

Süreçte görülen, bütçede yapısal fonların OTP kaynaklı desteğe göre daha önce geldiğidir. Bunun bir nedeni, OTP'nin DTÖ kuralları gereği pazar odaklı hale gelmesidir. Bu durum fiyat desteğinin azalmasına neden olmuştur. AB'nin tarım sektörüne yaklaşımının değişmesi ve yapısal fonların Bütçede tarımsal fiyat desteğine oranla daha kolay kontrol

⁸ Bkz. The United Kingdom Department of Business, Innovation and Skills (2003).

⁹ 2014-2020 bütçe döneminde öngörülen 322 milyar Euro civarındaki uyum politikası kaynakları içinde 2004 sonrasında üye olan Bulgaristan sadece 2 milyar Euro civarında destek alacaktır. Romanya'ya yapılacak 22 milyar Euro civarındaki destek İspanya ve Macaristan'inkine yakındır. Bu dönemde Polonya 72 milyar Euro ile en büyük desteği alacak ülke konumundadır. Bkz. European Commission (2013).

¹⁰ Bir görüşe göre tarım fonlarından yararlanamayan İngiltere'nin, bütçeye en büyük katkıyı sağlayan üyelere biri olarak pay almasını sağlamak için yapısal fonlar etkinleştirilmiş ve bütçede ağırlık kazanması sağlanmıştır. Bkz. Van der Beek ve Neal, 589-590.

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

edilebilmesi ile birlikte OTP'nin önceliği azalmıştır. (Heijman, 2001: 165-167)

Sonuçta, tarımsal destek yöntemleri mali yardım niteliğindeki yapısal fonlar birer yatırım olarak düşünülmektedir. Bu sebeple bölgesel politikanın OTP'ye nazaran Birliğin "rekabetçi bir aktör" olma yolundaki gelecek perspektifine¹¹ daha uygun düştüğü iddia edilmiştir.¹² Bu tartışma ortamında AB, 2011 yılında OTP'de son önemli reformu gerçekleştirmiştir. OTP'nin amacının: "Tarımsal sektörün rekabetçiliğini güçlendirmek, inovasyonu teşvik etmek, iklim değişiklikleriyle mücadele etmek ve kırsal bölgelerde istihdam ve büyümeyi desteklemek" (European Commission, 2012c: 3) şeklinde yeniden tanımlanmasıyla birlikte, AB'nin tarımsal destek sisteminin, bölgesel politikada olduğu gibi Lizbon hedeflerine uyumlu hale geleceği beklenebilir.

Sorun 3: Karmaşık Yapı

Fonlar, sanayi politikasından çevreye, sosyal politikalardan Ar-Ge'ye çok geniş bir alana yayılmıştır. Bu açıdan gerek hedef ve araçları, gerekse karar süreçleri açısından basitleştirilmesi istenmiştir. Bu talep hem üye devletler, hem de fon dağıtımında söz sahibi olmak isteyen STK'lar tarafından ifade edilmiştir¹³. Bunun üzerine Komisyon, 2007-2013 dönemi için yapısal politikaların hedef ve araçlarını basitleştirerek yeniden tanımlamıştır. Bu çerçevede toplam 336 milyar Euro'luk katkı hedeflenmiştir. Hedeflerin azaltılması sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni hedefler şu şekilde tanımlanmıştır: "uyum ve rekabetçilik" (eski hedef 1); "bölgesel rekabetçilik ve istihdam" (eski hedef 2 ve 3); "Avrupa bölgesel işbirliği" (eski yatay programlar ve balıkçılık fonu). Mali araç sayısı ise 6'dan 3'e indirilmiştir (ERDF, ESF, uyum fonu).¹⁴

FON DAĞITIMINDA AKTÖRLER ve KARAR SÜRECİ

Yapısal fonların dağıtımında Komisyon ve üye devletler başta olmak

---

¹¹ Bu perspektif Lizbon stratejisi ile belirlenmiştir. Lizbon stratejisi çerçevesinde bölgesel politika değişiklikleri için bkz. European Union (2004).

¹² Genişleme bağlamında tarım ve yapısal fon tartışmaları için ayrıca bkz. Rollo (2005).

¹³ Örneğin bkz. Liarikos (2005).

¹⁴ Bkz. European Union (2004). 2000-2006 döneminde de fonların basitleştirilmesi çabaları görülmektedir. Bu dönemde uyum fonu dışında kalan yapısal fonlarda hedef sayısı 7'den 3'e indirilmiş, fakat karmaşık yapı sorunu devam etmiştir. Bkz. Van der Beek ve Neal, 2004: 594-595.

Sevgi Çilingir

üzere, çeşitli AB kurumları ve üye devlet içi ve dışında yer alan çeşitli aktörler değişen oranlarda söz sahibidir. Yapısal fonların aktarılacağı politikanın hazırlanmasında, AB bütçesinde ve fon dağıtımında Komisyon, Parlamento ve Konsey yetkilidir. Ekonomik ve sosyal uyuma yönelik tüm kararlarda Ekonomik ve Sosyal Komite ile, sosyal politikadan çevreye uzanan ve fonların kullanımında kapsanan tüm alanlarda alınacak kararlarda danışılma şartı bulunan Bölgeler Komitesi, dolaylı etkiye sahiptir. Ülke kalkınma programının hazırlanması, Konseyde görüşülmesi ve fonların yerel birimlere yönlendirilmesinde üye devletler, fon sağlanacak spesifik programların hazırlanması, takibi ve raporlanmasında üye devlet kurumları sorumludur. STK'lar, özel sektör ve yerel yönetimler, ulusal ve bölgesel düzeyde, üye devletin izin verdiği ölçüde etkindirler. AB düzeyinde, bağlayıcı olmayacak biçimde (örneğin Bölgeler Komitesi kanalı ile) etkili olabilmektedir. (İKV, 2003: 9-10; Şen, 2004: 16)

2004 genişlemesi döneminde yapısal fonların miktar ve dağılımı, Komisyon ve Parlamento tarafından sunulan önerge ve Konsey'in temel kuralları tasarlamasının ardından Komisyon'da üye devletlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak üye devlet ve bölgelerin kalkınma planları ile istişare edilerek belirlenmiştir. Komisyon aynı zamanda fonların kullanımını sağlamakta, izlemekte ve denetlemektedir. (İKV, 2003: 14-15; Karabacak, 2004: 76-77; Şen, 2004: 18-21)

Süreç, yerel ve bölgesel kurumlar ile AB kurumlarının bir arada çalışması ile gerçekleşmektedir. Bölgesel politikalar "yetki ikamesi" (*subsidiarity*) ilkesine göre düzenlenmiştir. Bölgeyle ilgili kararın halka yakın merciler tarafından alınması amaçlanmıştır. (Şen, 2004: 17) Fakat bu yakınlığın derecesi, yani merkezîyetçilik oranı, üye devletin yapısına göre değişebilmektedir. Yetkili kurum merkezîyetçi devletlerde bir hükümet organı iken, federal sistemlerde yetki hiyerarşik olarak dağılmaktadır. Bu konudaki farklı yaklaşımlar, ulus-devlet - bölge tartışmalarında ortaya çıkmaktadır.

YAPISAL FONLARDA AB, ULUS-DEVLET, BÖLGE TARTIŞMASI

Gerek küreselleşmenin dinamikleri, gerekse Avrupa bütünleşmesinin gerekleri, ulus-devletin kalkınma konusundaki yetkisi üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bölgesel politika ve bununla ilgili olarak yapısal fonlar, bu siyasi güç tartışmasının yaşandığı alanlardan biridir.

Daha önce ulus-devlet temelinde sürdürülmekte olan bölgesel politikalar, 1970'lere dek sorgulanmamıştır. 1975'ten itibaren AT, mali araçlarını bölgesel farkları göz önünde bulundurarak geliştirmiştir. Böylece daha önce birbiri aleyhine işlemekte olan üye devlet bölgesel politikaları,

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

Topluluk hedefleri doğrultusunda ve genel refaha hizmet edecek biçimde uyarlanmıştır.¹⁵

Karar alma süreçlerinde görüldüğü gibi, burada Birliğe tam bir yetki devri söz konusu değildir. Hatta "yetki ikamesi" prensibi getirilmiştir. Üye devletler, bölgelerine yönelik programları hazırlamakta, sunmakta ve elde ettikleri kaynakları bölgelere ulaştırmaktadırlar. Birlik kurumları "kimin ne kadar alacağı"na mikro ölçekte karar veremese de, Konsey üye devletlerle birlikte makro dağılımı belirlemekte, Komisyon da bölgelerin büyüklük sınıflandırması, istatistiksel ölçümü¹⁶ ve fon kullanımının takibini gerçekleştirmektedir.

Bölgesel politika konusunda İngiltere'nin başı çektiği "Birlik - üye devlet" tartışması dışında, "üye devlet - bölge" tartışması da devam etmektedir. "Bölgesel politika, bölgeleri ulus-devlet karşısında güçlendiriyor mu?" sorusuna, farklı bakış açılarına göre farklı cevaplar verilebilmektedir.

"Hayır" diyenler, bölgeselleşme ile bölgecilik arasındaki farka vurgu yapmaktadırlar. "Bölgecilik", ortak etnik/kültürel/tarihsel özelliklere sahip bölgelerin merkezi yönetimden bağımsızlığını ifade etmekle birlikte, AB politikalarının yöneldiği hedefin "bölgeselleş(tir)me" olduğu vurgulanmaktadır. Bölgeselleşme, siyasi değil, yönetsel bir kavram olup, Birlik ile devlet politikalarının halka yakınlaştırılması anlamına gelmektedir. (Özel, 2004; Şen: 13) Yerel yönetimlere bu çerçevede önem verilmeyle birlikte, AB bölgesel politikası üye devletin yönetim yapısı ve kararlarına göre değişik biçimlerde uygulanır. Son karar mercii, bahsedildiği üzere, üye devletin yetkilendirdiği kurumlardır. Bu kurumlar aksi istenmedikçe merkezi otoritenin altında kalır.

"Evet" diyenler için "Bölgeselleştirme" yönetsel bir kavram olabilir, ancak vardığı nokta AB'nin ifade ettiği "Bölgeler Avrupası", veya İngiltere'nin ifade ettiği şekliyle "yeni bölgecilik"tir¹⁷. Bu kavramlardan anlaşılın, Avrupa bütünleşmesinin yürütücüsü olarak, şimdiye kadar var olan üye devletler yerine, Avrupa'nın bütün bölgelerinin federal bir biçimde birleştirilmesine yönelik bir süreçtir. "...Avrupa Birliği Bölgeler

¹⁵ Zaten fonlarla sağlanan "aktif bölgesel politika" dışında, Birliğin iç pazarın kurulabilmesi için devlet yardımlarını kısıtlama pratikleri de "reaktif bölgesel politika" şeklinde isimlendirilebilir. Bkz. Van der Beek ve Neal, 2004: 596-598.

¹⁶ Bölgesel politikanın mali araçları kriterleri AB tarafından, fakat sınırları üye/aday devletler tarafından belirlenen NUTS II'ye göre dağıtılmaktadır. Bkz. Şen, 2004: 8-10.

¹⁷ İngiltere'de yeni bölgecilik ile ilgili tartışmalar için örneğin bkz. Tomaney (2013).

Sevgi Çilingir

Şartı, AB Yerellik Şartı, AB Stratejik hedefler 2000-2005, NUTS, Stratejik Bölge Planları ve ilgili projeler, Birlik fonları, üye olacak ülkeler için İlerleme Raporları ve Katılım Belgeleri vb. neoliberal anlamda küreselleşmeyi sağlamak için bölgeselleşmeye uygun ortamı yaratmaktadırlar.” (Çalt, 2005: 6) denmektedir. Sonuçta beklenen, yerel-bölgesel düzey-AB düzeyi ilişkisinin artarak ulus-devlet karar süreçlerini geri plana itmesidir. (Çalt, 2005: 4-6)

Kimi araştırmacılara göre ise, yukarıdaki sorunun cevabı “Bazen”dir. Birlikten sağlanan yapısal fonlar, NUTS şemalarına göre bölgelerin belirlenmesinden ihtiyaca göre planlanmasına, dağıtımından denetimine dek üye devletin yetkisine bırakılmıştır. Burada, fonu kullanan “bölgesel kalkınma ajansları”nın yapısı önemlidir. Genellikle içlerinde merkezi ve/ya yerel bürokrasi, özel sektör ve STK’lar yer almaktadır. Finansman ve yönetim yapısı ise, bölgelerin siyasi gücünü gösteren etmenlerdir. Finansmanda AB fonları, özel sektör payı ve kamu desteği oranı, yönetimde ise merkezi devletle yapısal ilişkileri, bu kurumların özerklik derecesinin ülkelere göre değiştiğini göstermektedir. Üye ülkelerde yapılan çalışmalar, üyelik öncesinde değişim göstermeyen merkez-bölge ilişkilerinin, üyelikle birlikte var olan durumu “katladığını” göstermiştir. Yukarıdaki saptamalar ve güçlü bir bölgesel otorite yapısının olduğu ve devletin AB fon sistemini bu yapıyı değiştirmeden kullandığı durumda, bölgesel “gücün” arttığı şeklindeki değerlendirmeler,¹⁸ üye devletlerin, AB kurumlarının ve ulus-devlet altındaki bölgelerin AB bölgesel politikasında sadece belirli durum ve koşullarda güç sahibi olduğunu, bu üç aktör grubundan hiçbirinin tek başına hakim konuma gelmediğini göstermektedir.

ÜYE OLMAYAN ÜLKELERE YAPILAN MALİ YARDIMLAR

AT, 1960’lardan itibaren üçüncü ülkelerle veya ülke grupları ile ortaklık anlaşmaları imzalamaktadır. Bunlar üç amaçtan - kalkın(dır)ma, serbest ticaret ve tam üyelik - bir veya birkaçına yönelik olabilmektedir. (Karluk, 2005: 301) Mali yardımlar, özellikle kalkınma veya tam üyelik amaçlanıyorsa, bu anlaşmalar çerçevesinde önemli yer tutmakta, yardımların devamı imzalandığı ülkede istenen siyasi ve ekonomik gelişmelere bağlanmaktadır. Bu şekilde mali yardımlar, AB’nin üçüncü ülkelerle ilişkilerini geliştirmek ve üçüncü ülkeye fayda sağlamak yanında,

¹⁸ Bkz. Ferry ve McMaster, 2005: 32-35; Çalt, 2005: 14-15. Türkiye’de kurulacak bölgesel kalkınma ajanslarının ülkeyi eyalet sistemine götürdüğü endişeleri ve bunların kurulması için uygun NUTS seviyesi konusunda bkz. Çalt, 2005: 13; Çelik, 2005: 29-31.

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

etkin bir yaptırım mekanizması işlevi yüklenmektedir.

KATILIM ÖNCESİ YARDIMLAR: MDA ÜLKELERİ

AB'nin üye devletler dışındaki ülkelere sağladığı en kapsamlı yardımlar, gelişmekte olan ülkeleri üyeliğe hazırlamaya yönelik olmuştur. Birliğin aday ülkelere yönelik yardımları, Ankara Anlaşması Katma Protokolünde olduğu gibi Topluluk ile aday ülke arasında yapılan anlaşmalarda yer almakla birlikte, aday ülkeler coğrafi ve diğer bazı nitelikleri sebebiyle değerlendirildikleri ülke gruplarına yönelik yardımlardan da faydalanabilmektedir.¹⁹

Doğu Bloku'nun çökmesiyle birlikte AB, Avrupa kıtasında etkin bir aktör olmak üzere buradaki ülkelerle yakın bir işbirliği içine girmiştir. Baltık ülkeleri ile "ticaret ve ekonomik işbirliği", "serbest ticaret" anlaşmaları ile başlayan ilişkiler, 1990'ların ilk yarısında 10 MDA ülkesiyle "Avrupa Anlaşmaları"nın imzalanması ile genel bir çerçeve kazanmıştır. Bu anlaşmalar, tam üyelik taahhüt etmemekle birlikte, AT- Türkiye arasındaki gibi birer ortaklık anlaşmasıdır. (Karluk, 2005: 309-313) Avrupa Birliği, 10 MDA ülkesini üyeliğe hazırlamak amacıyla belirlediği "Katılım Öncesi Stratejisinin" mali boyutu, üç ayrı programdan oluşmaktadır: ISPA, SAPARD ve PHARE. ISPA, Komisyonun Bölgesel Politika Direktörlüğü; SAPARD, Tarım Direktörlüğü; PHARE, Genişlemeden Sorumlu Direktörlük tarafından yönetilmiştir. (European Commission, 2005a)

AB üyelerinin yapısal fonları ve uyum fonuna benzer nitelikte olan bu programlar bütçenin "Katılım Öncesi Yardımlar" başlığı altında yer almıştır. 1266/99 sayılı Konsey Tüzüğü hükümlerine göre Komisyon, söz konusu üç enstrüman arasında koordinasyonun sağlanmasından sorumludur. Hibe nitelikli bu yardım programlarında, Katılım Ortaklığı Belgelerinde yer alan ilke, öncelik ve koşulların esas alınarak, bu ülkelerle yapılan Ortaklık Anlaşmalarının genel yasal çerçevesi içinde yardım kullanılmasıdır. (Karabacak, 2004: 86) Bu üç mali enstrüman, Doğu genişlemesinin tamamlanmasıyla birlikte devre dışı kalmıştır. Son olarak 2000-2006 bütçe dönemi için planlanmış, 2007-2013 bütçe döneminde yerini diğer aday ülkeler için öngörülen IPA'ya (Katılım Öncesi Yardım Enstrümanı) bırakmıştır. (European Union, 2007a)

ISPA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession* – Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Enstrümanı), 1267/1999 sayılı Konsey Tüzüğü ile kurulmuş, 2000-2006 dönemi için hazırlanmıştır. Ulaştırma ve çevre

¹⁹ Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin MEDA programında yer alması buna örnektir.

Sevgi Çilingir

sektörlerinde yürürlükte olan AB mevzuatına aday ülkelerin uyumunu hızlandırmak ve ülkelerin Trans-Avrupa ağlarına bağlantısını sağlamak amaçlı bu araç, ekonomik ve sosyal uyumlaşma alanında yer alan çevre ve ulaştırma politikalarına ilişkin yatırımları desteklemiştir. ISPA, sektörler ve öncelikler açısından üye ülkelere verilen uyum fonuna benzer bir yaklaşım sunmuştur. (Karabacak, 2004: 86)

Proje sahipleri, çeşitli kurumlar, belediyeler ve özel sektör kuruluşları olarak öngörülmüştür. Maliyeti çevre konusunda 6 ila 100 milyon, ulaştırma alanında ise 6 ila 300 milyon Euro arasında olan projeler kabul edilmiş, maliyetlerin %75'i fondan, %25'i AYB veya başka uluslararası veya ulusal kaynaklardan karşılanmıştır. Ülkeler arasındaki paylaşımı, nüfus, GSYİH ve yüzölçümüne göre belirlenen ISPA'ya yılda ortalama 1 milyar Euro ayrılmıştır. (Karabacak, 2004: 86-87)

SAPARD (*Special Accession Program for Agriculture and Rural Development*- Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı), ISPA ile aynı dönemde Konsey Tüzüğü ile kurulmuştur. Amacı, aday ülkelerin OTP ve tek pazara katılım yönündeki hazırlıklarının desteklenmesi, kalkınma hedefleri ve müktesebat uyumunun sağlanmasıdır. Mali destek her ülkenin ihtiyaç alanlarına göre yönlendirilmiştir. Çiftçi nüfusu, kişi başı GSYİH ve tarımsal alana göre paylaştırılan SAPARD'ın toplam tutarı yılda ortalama 500 milyon Euro olmuştur. Program, proje maliyetinin genellikle %75'ini, bazı durumlarda tamamını üstlenmiştir. (Karabacak, 2004: 88-89)

Projenin seçimi, yönetimi, finansmanın ayarlanması ve kontrollerin yürütülmesinden aday ülkelerdeki SAPARD ajansları sorumlu olmuştur. Bu ajanslar Tarım Bakanlıkları altında, çeşitli yapılarda kurumlar olarak faaliyet göstermiştir. EAGGF kurallarına uygun olarak üye ülkelerde kurulmuş olan "Ödeme Ajansları"na benzer biçimde faaliyet göstermeleri ve katılımdan sonra Ortak Tarım Politikası için ödeme ajansı olabilmeleri öngörülmüştür. Aday ülkelere yeni ve önemli sorumluluklar devreden, merkezîyetçi olmayan bu tarz bir yaklaşım, AB'nin dış yardım programları için radikal bir adım olarak nitelendirilmiştir. (Karabacak, 2004: 89)

PHARE (*Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy*- Polonya ve Macaristan: Ekonominin Yeniden Yapılandırılması için Eylem), 1989'da 3906/89 sayılı Konsey Tüzüğü ile, Polonya ve Macaristan'daki reform sürecine ve ekonomik ve siyasi geçiş destek için oluşturulmuştur. 1990'ların başında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Arnavutluk ve Yugoslavya'yı, giderek aday olan MDA ülkelerini kapsar hale gelmiştir. MDA ülkelerinin katılımı öncesinde en önemli yardım mekanizması olmuş, siyasal ve ekonomik rejim değişikliği

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

konusunda AB'ne baskı gücü sağlamıştır. Doğu genişlemesinin tamamlanmasıyla birlikte MDA ülkeleri açısından devre dışı kalan PHARE Programı, hedef ülkelerde Topluluk müktesebatının uygulanmasına ilişkin kapasite oluşturmak üzere idari destek ile, AB'nin çevre, ulaşım, sanayi, ürün kalitesi, çalışma koşulları gibi öncelikli alanlarında gerekli yatırımları harekete geçirerek, aday ülkelerin sanayilerini ve temel altyapılarını Topluluk standartlarına çıkarmayı hedeflemiştir. (Karabacak, 2004: 89-90)

PHARE Programı, 1989-1997 arasında, *talep odaklı* bir yaklaşım sergilemiş, teknik bilgi ve yardım ile gerektiğinde insani yardım sağlamaya odaklanmıştır. 1997 Lüksemburg zirvesinde alınan karara göre *katılım odaklı* bir yaklaşıma geçilmiş, mali kaynaklar her bir aday ülke için Katılım Ortaklığı Belgesinde tanımlanan önceliklere yöneltilmiştir. Ülkelerin ekonomik geçiş sürecinde ilerleme kaydetmelerinin sonucu olarak, teknik yardım talebi düşmüş, altyapı ve çevreyi koruma alanlarında yatırım desteğine ihtiyaç artmıştır. (Karabacak, 2004: 89-90)

PHARE'nin karar alma sistemi, MDA ülkelerinin adaylıktan üyeliğe geçişi yaklaştıkça değişmiştir. PHARE, önceden (*ex-ante*) kontrole dayanan, "Yerinden Uygulama Sistemi" (*Decentralised Implementation System-DIS*) temelinde yönetilmiştir. Bu sistemde ihale ve sözleşme kararları yararlanıcı ülke tarafından alındıktan sonra Komisyon onayı ile yürürlüğe girmiştir. Üyelik sırasında faydalanılacak olan yapısal fonlar ise, yine yerinden, ancak sonradan (*ex-post*) kontrol içeren bir uygulama sistemiyle yönetilmiştir. Üyeliğe doğru ise, yapısal fonlara geçişe hazırlık ve katılım sonrasında PHARE projelerinin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla, "Genişletilmiş Yerinden Uygulama Sistemi"ne (*Extended Decentralised Implementation System- EDIS*) geçilmiştir. EDIS, aday ülkelerin Topluluk kaynaklarının yönetimine ilişkin tüm sorumluluk ve yükümlülükleri üstlenmelerini öngörmüştür. (Karabacak, 2004: 90-91)

DİĞER ÜLKELERE YÖNELİK MALİ YARDIMLAR

Batı Balkanlar: CARDS

Batı Balkanlar, Soğuk Savaş döneminin ardından 1989'da başlatılan PHARE ile, 1996'da başlatılan OBNOVA programları ile desteklenmiştir (European Union, 2007b). 2003 Selanik zirvesinde ise Batı Balkan ülkeleri, AB genişleme stratejisine dahil edilmiştir. Aday ülkelerle imzalanan Katılım Ortaklığı Belgelerine benzer şekilde hazırlanan "Avrupa Ortaklıkları" belgelerinde, her ülke için katılım hedefine yönelik kısa-orta-uzun vadeli hedef ve stratejiler belirlenmiş, mali yardımların buradaki önceliklere göre

Sevgi Çilingir

tahsis edilmesine karar verilmiştir. CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization*-Yeniden Yapılandırma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Desteği) ülkelerinin genişlemeye dahil edilmesi sonucunda program, Komisyonun Genişlemeden sorumlu Direktörlüğü'ne devredilmiştir (2005). Bölgesel programlar ise, EuropeAid İşbirliği Ofisi tarafından yönetilmiştir. (European Commission and the World Bank, 2005) CARDS, üye ülkeler ve hedef ülkelerden özel kuruluşlar ve kamu kurumlarının eşit şartlarda katıldığı ihaleler sonucunda sağlanan hibe yardımı şeklinde yürütülmüştür. (Karluk, 2005: 333)

Öncelikli amacı Avrupa kıtasının güvenliği ve insani sebepler açısından kriz içindeki bölgelere altyapı desteği ve uzlaşma zemini sağlamak olan program, yöneldiği ülkelerde barış koşullarının iyileşmesi sonucunda devletin yeniden yapılandırılması, serbest piyasaya uyum ve adaylığı öngörülen bu ülkelerde AB müktesebatı ile uyumlaşma süreci için kullanılmaya başlanmıştır. 2000-2006 dönemi için CARDS'a 5 milyar Euro aktarılmıştır. 2007-2013 bütçe döneminde CARDS, yerini farklı enstümanlara bırakmıştır. AB dış yardım enstrümanları içinde sayılan ENPI (*European Neighbourhood and Partnership Instrument*-Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı) ve "İstikrar Enstrümanı" dışında, eski CARDS ülkelerine en büyük mali destek, IPA (*Instrument for Pre-Accession*- Katılım Öncesi Destek için Mali Araç) ile sağlanmaktadır.²⁰

BDT Ülkeleri: TACIS

BDT ülkelerine yönelik TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States*-Bağımsız Devletler Topluluğu'na yönelik Teknik Destek) ise, 1991'den itibaren Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerine serbest piyasa ekonomisine geçişte teknik destek sağlamayı amaçlayan bir programdır. Programın başta üç temel hedefi bulunmaktadır: Piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş, ortaklığın ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi, ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonu. BDT üyesi bu ülkelerle 1990'ların sonuna dek "ortaklık ve işbirliği anlaşmaları" imzalanmış, bir kısmı yürürlüğe girmeyen bu anlaşmalar yoluyla söz konusu ülkelerin demokrasi düzeyleri ve ekonomik yapılarının AB'ne yakınlaştırılması amaçlanmıştır. (Karabacak, 2004: 80; Karluk, 2005: 328-330)

---

²⁰ Bkz. European Commission (2009). Komisyonun IPA teklifinde, CARDS kapsamındaki ülkeler henüz resmi aday statüsüne kavuşmadan önce "potansiyel aday" ve "ön aday" gibi terimlerle bahsedilmiştir. European Commission (2005a); Commission of the European Communities (2004b): 2, 34.

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

2000’de, 99/2000 no.lu tüzük ile TACIS, kurumsal reformlardan kalkınma desteğine, çevreden nükleer güvenliğe çok geniş kapsamda düzenlenmiştir. 1991-2000 arasında 4,5 milyar, 2000-2006 dönemi için 3 milyar Euro’nun üzerinde kaynak tahsis edilmiştir. Programın kapsamı ve yönetimi Komisyon içinde iki alt birim olan Dış İlişkiler Direktörlüğü (siyasi yönelim ve çok-yıllı programlama) ile EuropeAid İşbirliği Ofisi (proje döngüsü ve yıllık programlar) tarafından gerçekleştirilmiştir. (European Commission, 2005f)

Rusya Federasyonu, Ukrayna, Belarus, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan’ı kapsayan TACIS, 2000-2006 bütçe dönemi ile sona ermiştir. 2009’da Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Belarus, Moldova ve Ukrayna, 2004 yılında başlatılan Komşuluk Politikasının yanı sıra, 2009’da belirlenen “Doğu Ortaklığı” adlı bölgesel destek ve işbirliği çerçevesine alınmıştır. Ayrıca Karadeniz kıyısında bulunan ülkelerle 2008’de “Karadeniz Sinerjisi” adı verilen süreç başlatılmıştır. Diğer TACIS ülkelerine destek farklı isimde ortaklıklarla yürütülmektedir. (European Union, 2013c)

Akdeniz: MEDA

Avrupa - Akdeniz Ortaklığı, 1960’larda imtiyazlı ticaret anlaşmaları ile başlamış, 1970’lerde ekonomik ve mali işbirliğini de içine alarak genişlemiştir. Bu bölgede yer alan ülkeler, eski sömürgelerden İsrail’e, Filistin’den Malta ve Kıbrıs’a uzanan farklı sosyo-ekonomik yapılar içermektedir. 1990’lara dek Akdeniz ülkeleri ve AB üyeleri arasında farklı seviyede ilişkiler kurulmuş, ikili anlaşmalar seviyesinde kalınmıştır. Akdeniz’in tüm topluluk için önemi, bölge ülkelerinin Birlik için ABD’den sonraki en önemli ticaret ortağı olması, AB’ne ticaret, turizm ve DYY bağımlılığı olması, yasal ve daha çok yasa dışı göçmen işçilere kaynaklık etmesidir. (Karluk, 2005: 320-322)

Bu ülkelerdeki kalkınma eksiklikleri ve krizler, AT ülkelerini gerek ekonomik açıdan, gerekse sosyal açıdan etkilemektedir. AB’nin etrafında güvenlik ve istikrarı sağlamak için bu bölgeye daha bütüncül ve daha kapsamlı bir yaklaşım gereği ortaya çıkmıştır. İspanya’nın üyeliği de, ticari faaliyetlerinin ve güvenlik önceliklerinin bulunduğu Akdeniz ülkelerine yeni bir yaklaşım getirilmesi için itici güç oluşturmuştur (Ciechanowski, 2005). 1995’te yayımlanan “Barselona Deklarasyonu” Avrupa - Akdeniz Ortaklığı’nın temel belgesi olmuştur. Amaç, 2010 yılına kadar bölge ile AB arasında bir serbest ticaret alanı inşa ederek istikrar ve refah yaratmaktır.

Sevgi Çilingir

AB, bu kapsamda gerçekleştirilecek bir reform sürecinin sosyal ve ekonomik sonuçlarına ve istikrar ortamı için gereken sosyo-ekonomik dengeye büyük miktarda mali destek sunmayı yükümlenmiştir. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, siyaset, güvenlik, ekonomi ve finans ile, kültürel ve insani konulara dair çok boyutlu bir perspektifle ele alınmıştır. (European Commission, 2005d)

Avrupa - Akdeniz Ortaklığının yürütülmesinde başlıca mali enstrüman olarak, Konsey yönetmeliği ile MEDA (Akdeniz Kalkınma Yardımları) Programı kurulmuştur. Daha önce ortaklık ve işbirliği anlaşmaları çerçevesinde bulunan mali protokoller ve teknik yardımlar, bu programın çatısı altında toplanarak tutarlılık ve saydamlık sağlanmaya çalışılmıştır. 1996 – 1999 döneminde 3.5 milyar, 2000 – 2006 dönemi için ise 5 milyar ecu tutarında destek öngörülmüştür. (Karabacak, 2004: 81-82) MEDA Programından, ülke ve bölgelerin yanı sıra yerel idareler, bölgesel örgütler, kamu kuruluşları yerel veya geleneksel topluluklar, iş hayatını destekleyen kuruluşlar, özel işletmeler, kooperatifler, dayanışma birlikleri, dernekler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları yararlanabilmiştir. (Karabacak, 2004: 82-84) Kasım 2000’de aynı çerçevede MEDA II kabul edilmiştir. Bu program, üye devletlerin Komisyon’a programlama sırasında “tavsiyelerde bulunması”nı sağlayan bir MED Komitesi kurmuştur. (Karluk, 2005: 323) Komisyon’un Dış İlişkiler Direktörlüğü tarafından, AYB ile işbirliği içinde ulusal ve bölgesel stratejilere dayanılarak hazırlanan MEDA’nın proje süreçleri, EuropeAid İşbirliği Ofisi tarafından yürütülmüştür. (European Commission, 2005d)

2004’te Komşuluk Politikasının benimsenmesiyle birlikte, bölgesel çapta olan, Akdeniz ülkelerinin sürece sadece ikili anlaşmalarla değil, bir arada da ortak olabildiği Barselona Süreci askıya alınmıştır. 2008’de “Akdeniz için Birlik” adı altında Batı Balkan ülkeleriyle Akdeniz ülkelerinin bir arada yer aldığı çok taraflı bir işbirliği ve destek süreci yeniden başlatılmıştır, ancak kapsamı MEDA veya Komşuluk Politikasından çok daha sınırlıdır (European Union, 2013b).

AKP Ülkeleri: Avrupa Kalkınma Fonu

AB’nin mali yardımı kapsayan çerçevede ilk ilişki kurduğu ülkeler, üyelerin eski sömürgeleri olan Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) ülkeleri olmuştur. Dünyanın en fakir 48 ülkesinden 42’si bu ülkeler arasında yer almaktadır (Karabacak, 2004: 79). 1960’lı yıllarda Fransa’nın eski Afrika sömürgeleriyle “Yaounde” sözleşmeleri yapılmıştır. 1973’te İngiltere’nin katılımı, kalkınma desteği verilecek ülke gruplarını artırmıştır. Yaounde anlaşmaları, İngiltere’nin eski sömürgelerinin yoğunlukta olduğu Karayip

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

ve Pasifik ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. "Lome" sözleşmelerinde (1975) yardım alacak ülke kapsamına eski sömürgeler dışındaki ülkeler de dahil edilmiş, kalkınma desteği artırılmış, "karşılıksızlık" temel prensip haline gelmiş, paternalizmin yerini ortaklık kavramı almıştır. (Ciechanowski, 2005)

AB dış yardımlarının önemli ölçüde dayandığı "Avrupa Kalkınma Fonu", ilk olarak bu ülkelere yardım sağlamak üzere oluşturulmuştur. Fonun büyüklüğü üye ülkeler tarafından birlikte tespit edilmekte ve tespit edilen miktar, milli gelir büyüklükleri ile orantılı olarak üye ülkeler arasında dağıtılmaktadır. Lome sözleşmeleri, Avrupa Kalkınma Fonu ve AYB kaynaklarını kapsamıştır. (Karluk, 2005: 316-320)

1964-1995 arasında AKP ülkeleriyle 6 anlaşma yapılmış, ülke sayısı 20'den 69'a yükselmiştir. 1964-1999 arasında sağlanan toplam mali yardım, 33.5 milyar Euro'dur. (Karabacak, 2004: 79) 2000'de Lome sözleşmelerinin yerini 20 yıl süreli "Cotonou Ortaklık Anlaşması" almıştır. Ülke sayısı 81'e, toplam mali destek 2001-2005 dönemi için 15 milyar Euro'ya yükselmiştir. Sınai mallarda gümrük muafiyeti getirilmiştir. Yardımların yönetimi için taraflar arasında çok taraflı ortaklık kurumları kurulmuştur. (Karluk, 2005: 316-320)

Latin Amerika

Avrupa, Latin Amerika için önemli bir ticari ortak konumundadır. Latin Amerika'nın dış ticaretinin %20'si AT ile gerçekleşmiştir: "Bu ticaret hacminin korunması ve geliştirilmesi ağır borç yükü altındaki Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerinde dengenin kurulması için hayati öneme sahiptir" (Karabacak, 2004: 80).

Bu bölgelerde yer alan ülkelerle 1970'lerden itibaren çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalanırsa da, bunlar ikili ilişkiler düzeyinde kalmıştır. Öncelik AKP ülkelerine verilmiştir. Kapsamlı ve resmi çerçeveye oturan ilişkiler ancak 1980'lerin ortalarından itibaren gerçekleşmiştir. 1985'te İspanya ve Portekiz'in üyeliği, Fransa ve İngiltere'nin üyeliğine benzer bir etki yaratmış, Latin Amerika ülkeleri ile daha yakın ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Aynı zamanda, mali işbirliği güçlendirilmiştir. 1982 - 1991 yılları arasında, Topluluk tüm Latin Amerika'yı kapsayan ilişkiler kurmuştur. Bu dönemde imzalanan anlaşmalarda ticaretle sınırlı kalınmamış, ekonomi, sanayi, bilim ve teknoloji, çevre ve uyuşturucu ile mücadele gibi alanlarda da düzenlemelere yer verilmiştir. (Ciechanowski, 2005)

1990'lardan itibaren bölgedeki ülkelerle ikili ve uluslararası

Sevgi Çilingir

örgütlerle bölgeler arası ortaklık anlaşmaları yapılmaktadır. Kapsanan konular ticaret, siyasi diyalog, kalkınma ve insani yardımdır. Topluluk söz konusu ülkelerle mali ve teknik işbirliği kapsamında 150'den fazla projenin finansmanını gerçekleştirmiştir. Bu projeler genel olarak, tarımsal üretim, hayvan yetiştiriciliği, balıkçılık, tarım kredileri, eğitim ve sosyal projeler ve tarımsal reformlara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. 1996 - 2000 yılları arasında Latin Amerika ülkelerine toplam 1 milyar Euro kaynak aktarılmıştır. (Karabacak, 2004: 80)

Topluluğun Latin Amerika'da bölgesel entegrasyon ve kalkınmaya yönelik yatay programları mevcuttur, fakat bunlara ayrılan bütçe oldukça kısıtlıdır. Örneğin, gelir dağılımı eşitsizliğinin sebeplerini önlemeye yönelik olarak 2004 yılında başlatılan EuroSocial programına 5 yıl için ayrılan toplam kaynak 30 milyon Euro'dur. Yine de AB, bölgeye yatırımda dünya birincisi olmuş, mali destekte ise ikinci sırada yer almıştır. (European Commission, 2005g)

Asya

Asya'ya 1976-1991 arasında sağlanan yardım miktarı 3,2 milyar Ecu civarında olmuştur. Buna göre AB, Japonya'dan sonra en fazla mali yardımı gerçekleştiren aktör olarak görünmektedir. 1996-2000 döneminde ise 550 milyon Euro'luk yardım yapılmıştır. (Karabacak, 2004: 80-81) Ancak bu miktarın sadece %10'u bütçede yer almış ve Komisyon tarafından yönlendirilmiş, geri kalanı üye ülkelerin inisiyatifi ile sağlanmıştır. Bu dönemde yapılan mali destek, kırsal kalkınma ve insani yardım öncelikli olmuştur. 1990'lardan itibaren AB'nin dış ilişkilerinde öncelikleri değişmiş, insan hakları, demokrasi ve kalkınma boyutu önem kazanmış, bu çerçevede STK ve medyadan seçim desteğine uzanan çeşitli yardımlar gerçekleştirilmiştir. Enerji, çevre, bilim ve teknik, uyusturucu kontrolü gibi konularda özel bütçe kalemlerinden destek sağlanmaya başlanmıştır. (European Commission, 2005c)

Ekonomik işbirliği de önem kazanmış, AB özellikle Güneydoğu Asya ülkeleri ve ASEAN ile ilişkileri çerçevesinde yatırım ve ticaret konularında ortaklık stratejileri geliştirmiştir. Fakat burada, artan rekabet koşullarında AB firmalarına olumlu imaj sağlamak ve pazara girişlerini kolaylaştırmak gibi kalkınma dışı hedefler ön plandadır. Ayrılan bütçe de oldukça kısıtlıdır. Örneğin hedef bölge ülkeleri ve AB arasında ortak şirket kurulumunu hedefleyen "AT Yatırım Ortakları" aracı, 1988-1993 arasında 30 milyon Ecu tutarında gerçekleşmiştir. (European Commission, 2005c)

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

MALİ YARDIMLARDA SORUNLAR

Sorun 1: Kısıtlı Fonlar ve Genişleme

Avrupa Birliği'nin kalkınma destekleri, genişlemelerden doğrudan etkilenmiştir. İngiltere'nin üyeliği, destek verilecek ÷lke ve bölgelerin artmasına sebep olurken aynı zamanda gelişmiş ekonomisi sayesinde yardımların miktar olarak artmasına katkıda bulunmuştur. İspanya ve Portekiz de kalkınma desteği konusunda siyasi irade göstererek ÷lke sayısının artmasını sağlamışlardır, fakat ekonomik katkıları yeterli olmamıştır. 2004'ten itibaren gerçekleşen genişleme ise, adaylıktan itibaren başlı başına bir kalkınma projesi olarak gör÷lebilir. Bu, AB'nin hedefleri ile imkanları arasındaki uçurumu derinleştirmektedir. AB bir taraftan, 1990'lardan itibaren gelişmekte olan ÷lkelerle ilişkilerinde, ekonomik ve siyasi liberalleşme için itici bir güç olmayı hedeflemiş ve bunun için mali araçlarının kapsam ve türlerini artırmıştır. Öte yandan, aynı hedefle yakın çevresindeki çok sayıda ÷lkeyi üyeliğe hazırlamak için sağladığı kaynak, üyelik perspektifi sunulmayan ÷lkelere sağlanabilecek yardımdan daha azının verilmesi sonucunu doğurmuştur. (Ciechanowski, 2005)

Genişleme öncesi mali destek ihtiyacı, üyelikle birlikte sona ermemiştir. Henüz üye ÷lkelere yapısal fonların ve tarım desteğinin dağıtılmasında sorunlar devam etmektedir. AB'de bütçenin artırılması konusunda ortak bir irade yoktur. Bu iradenin yokluğu, son dönemde bütçenin büyük kısmını oluşturan tarım desteği ve yapısal fonlar üzerine yaşanan tartışmalardan anlaşılabilir. Bu durumda, hâlihazırda bütçenin yalnız %5'lik kısmını oluşturan dış yardımların arzu edilen oranda artırılması mümkün görünmemektedir.

Sorun 2: Karmaşık Yapı

Mevcut yardımlar, oldukça karmaşık bir yapı arz etmiştir. Gelişmekte olan ÷lkelere yönelik yardımların kaynağı ve yönetimi, üye ÷lkeler, AB kurumları (Komisyon, Konsey, AP, AYB, üye devlet temsilcilerinden oluşan komiteler, farklı alanlarda değişik yardım ofisleri, Komisyonun altında yer alan ve görevleri çakışan direktörlükler) ve diğer uluslararası örgütler ile STK'lar arasında paylaşılmaktadır. Karmaşıklık, kullanılan enstrümanlar için de geçerlidir. Örneğin sadece Avrupa-Akdeniz ortaklığının mali araçları, 11 ayrı tüzük çerçevesinde sürdür÷lmüştür. Komisyon, gerek programların, gerekse mali araçların

Sevgi Çilingir

bütünselleştirilmesini savunmuştur. (Commission of the European Communities, 2004a)

Öneriler içinde IPA, 2004 yılında çıkarılan Konsey tüzüğü ile kabul edilmiş, 2007 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Aday ve "potansiyel aday" ülkelere yönelik IPA, yatırım, hibe, kredi, uluslar arası finansal örgütlerle yapılan anlaşmalara destek gibi çok sayıda mali destek türünü içermektedir. (Commission of the European Communities, 2004b)

Komşu ülkelerle daha fazla siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik temelli işbirliği sağlamak için 2004'te ortaya atılan ve 2007-2013 mali perspektifine konulan "komşuluk ve ortaklık aracı" ile daha fazla fon ayrılacağı taahhüt edilen (toplam 15 milyar Euro; yılda 1.5, giderek 2 ve 3 milyar) Komşuluk Politikası ise (European Commission, 2005e), aday olmayan ülkelere mali yardımların karmaşık yapısını basitleştirmekten uzaktır. "Komşu" ilan edilen ülkelerin bir kısmı için üyelik perspektifi tamamen reddedilmemektedir. Komşuluk "politikası", günümüzdeki haliyle bir politikayı değil, ilişkiler toplamını ifade etmektedir. Komşuluk politikasına dahil ülkelerin ayrıca faydalanacağı bölgesel çaplı destek programları da mevcuttur.

MALİ YARDIMLARDA ULUSAL DÜZEY - TOPLULUK DÜZEYİ TARTIŞMASI

AB ve üye ülkeler, dünya kalkınma desteğinin yaklaşık %55'ini karşılamaktadır. Fakat özel önem verilen bölgeler dışında, gelişmekte olan ülkelere yapılan mali yardımların ancak %10 civarındaki bir kısmı AB organları tarafından yürütülmektedir. Komisyon, 2004 yılında bu soruna özellikle değinmiş, kimi üyelerin tarihi bağları ve uzun süren mali ilişkileri olmasına rağmen, yardımların AB yoluyla dağıtılmasını savunmuştur. AB çerçevesinde yapılacak desteklerin avantajları şu şekilde sıralanmıştır (Commission of the European Communities, 2004a):

- 1- Kaynakların etkin biçimde toplanmasını sağlamaktadır.
- 2- Dünyanın pek çok ülkesine yapılan yardımlar sonucu, uzmanlık sağlamaktadır.
- 3- AB düzeyinde yapılacak yardımlar, benzer programların bir arada yürütülmesi ile daha fazla katma değer sağlamaktadır. Bunun en iyi örneği MDA ülkelerini içeren girişlemedir.
- 4- AB düzeyinde yardım programlarının öne geçmesiyle, AB Dış Politikası daha güçlü olacaktır.

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

SONUÇ

20. yüzyılın belki de en büyük barış ve refah projesi olarak adlandırılabilir olan Avrupa Birliği'nin entegrasyon sürecinden genellikle "ekonomik dev, siyasi cüce" şeklinde bahsedilmektedir. Dünyanın en gelişmiş ekonomileri arasında yer alan AB üyeleri, AB projesinin gerek ekonomik (özellikle iç pazarın ve parasal birliği oluşturulması), gerekse siyasi (ortak bir AB dış politikası anlamında) ayaklarına önemli miktarda kaynak aktarmaktadırlar. Fakat bu kaynakların yeterliliği ve dağılımı, amaçlar ile orantılı mıdır?

Yapısal fonların AB entegrasyonu için vazgeçilmez olduğunu söyleyebiliriz. Birlik fonlarının dağılımında ulus-devletten ziyade kalkınmada öncelikli bölgelerin gözetilmesi, bütünleşmenin sosyal ve ekonomik maliyetlerinin karşılanması için önemli bir tercihtir. Birliğin toptan refahını amaçlayan ve adem-i merkezîyetçi bir yaklaşımı benimsemekte olan bölgesel politikanın, bütçenin önemli bir kısmı tarafından kapsanması, AB'nin "ekonomik bir dev" olma yolunda kararlılığa işaret etmektedir. Fakat katkılar, bütçenin geneli için de iddia edildiği gibi, yetersiz kalmaktadır. Bu da özellikle gelişmekte olan üye sayısının arttığı son genişleme döneminde potansiyel sorunlara yol açmaktadır - geri kalmış bölgelerin yeterince desteklenememesi, eski üyelerin daha düşük oranda desteklenmesi gibi.

AB dışına yapılan mali yardımlardaki durum ise, AB'nin ortak bir dış politikaya sahip olmadığı şeklinde okunabilir. Birlik kurumlarının resmi doküman ve ifadeleri, Birliğin dünya çapında bir siyasi aktör olma iradesini ortaya koyarken, dış yardımların dağılık yapısı ve üye ülkelerin AB dışındaki kanallara öncelik vermesi, dünyanın çeşitli bölgeleri ile daha sıkı ilişkiler geliştirme ve siyasi sorunların çözümüne katkı konusunda AB'nin henüz bir "dev" olmadığını kanıtlar. Aday ülkeleri de kapsayan ve bunlara öncelik veren dış yardımlar, AB bütçesinde sadece %5'lik bir dilimi kapsamaktadır: İdari harcamalardan bile daha düşük bir pay. Bu, amaç ve araçlar arasında büyük bir fark olduğunu gösterir.

Komisyonun süreçlerde ve uygulamanın denetimindeki etkinliği azımsanmayacak ölçüde olsa da, fon ve yardımlarda karar alma süreçleri, üye devletlerin egemenliğini ve ulusal dış politika tercihlerini koruma yönündeki çabalarının birer örneğidir. Bu konu, bir sorun olarak ulus-devlet - AB yetki tartışmasına eklenmektedir: "Karmaşık yapı". Gerek yapısal fonlarda, gerekse mali yardımlarda dağıtım mekanizması ilgili tüm aktörlerin değişen oranlarda güç sahibi olduğu süreçler olduğu için, Komisyon tarafından mali araçların basitleştirilmesi yolundaki çabalar

Sevgi Çilingir

yeterli görünmemektedir. Özetle bu yapı, AB içindeki güç ilişkilerinin bir sonucudur; AB entegrasyonu ve bütçe konulu çatışmaların bir parçası olma özelliğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ciechanowski, Ludovic (2005). The Enlargement Process: Shaping EU Cooperation and Development Policies. NewropMag, 19.10.2005. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://newropeans-magazine.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2850&Itemid=84
- Commission of the European Communities (2004a). Communication from The Commission to the Council and the European Parliament on the Instruments for External Assistance Under the Future Financial Perspective 2007-2013. 29.9.2004. İndirilme Tarihi: 21 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/reform/document/com04_626_en.pdf
- Commission of the European Communities (2004b). Proposal for a Council Regulation Establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA). 29.9.2004. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/pdf/2004/com2004_0627en01.pdf.
- Çalt, Gökhan (2005). Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf
- Çelik, Ahmet Erhan (2005). 26 Eyaletli Türkiye Projesi Türkiye'den Önce AKP'yi Böldü. *Tempo*, 48/938, 25 Kasım 2005.
- European Commission (2005a). Financial Assistance. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/enlargement/financial_assistance.htm
- European Commission (2005b). Regional Policy. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/dgs/regional_policy/index_en.htm
- European Commission (2005c). The Asia-Europe Meeting (ASEM). İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/asem/asem_process/index_process.htm
- European Commission (2005d). The Euro - Mediterranean Partnership. İndirilme Tarihi: 21 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/meda.htm

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

- European Commission (2005e). The European Neighborhood Policy. İndirilme Tarihi: 25 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/world/enp/index_en.htm
- European Commission (2005f). The EU's Relations with Eastern Europe and Central Asia. İndirilme Tarihi: 21 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/tacis/
- European Commission (2005g). The EU's Relations with Latin America. İndirilme Tarihi: 25 Kasım 2005, http://europa.eu.int/comm/external_relations/la/
- European Commission (2009). The European Commission and EU Policy towards South East Europe. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/gen/ecrole.htm>
- European Commission (2011). Cohesion Policy: Frequently Asked Questions. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/faq/q8/index_en.htm
- European Commission (2012a). EU Regional Policy: an Overview. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, http://ec.europa.eu/regional_policy/information/presentations/index_en.cfm
- European Commission (2012b). NUTS - Nomenclature of Territorial Units for Statistics. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction
- European Commission (2012c). The Common Agricultural Policy: A Partnership between Europe and Farmers. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-overview/2012_en.pdf
- European Commission (2013). Cohesion Policy 2014-2020. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/eligibility/index_en.cfm
- European Commission (2014). Three Objectives. İndirilme Tarihi: 20 Şubat 2014, http://ec.europa.eu/regional_policy/how/index_en.cfm#2
- European Commission and the World Bank (2005). Economic Reconstruction and Development in South East Europe. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, <http://www.seerecon.org/gen/ecrole.htm>
- European Union (2004). Cohesion Policy 2007: the Watershed: Legislative Proposals by the European Commission for the Reform of Cohesion Policy (2007–13 period). Factsheet 2004. İndirilme

Sevgi Çilingir

- Tarihi: 20 Kasım 2005, europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docgener/informat/reg2007_en.pdf
- European Union (2007a). Phare Programme. İndirilme Tarihi: 20 Eylül 2013, http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50004_en.htm
- European Union (2007b). The CARDS Programme (2000-2006). İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/r18002_en.htm
- European Union (2013a). Economic, Social and Territorial Cohesion. İndirilme Tarihi: 25 Eylül 2013, http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/economic_social_cohesion_en.htm
- European Union (2013b). Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED). İndirilme Tarihi: 20 Eylül 2013, http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm
- European Union (2013c). European Neighbourhood Policy (ENP) Overview. İndirilme Tarihi: 20 Eylül 2013, http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm
- European Union Directorate General for Economic and Financial Affairs (2001). The Economic Impact of Enlargement. II/419/01-EN, June. İndirilme Tarihi: 20 Eylül 2013, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication1583_en.pdf
- Ferry, Martin ve McMaster, Irene (2005). Implementing Structural Funds in Polish and Czech Regions: Convergence, Variation, Empowerment? *Regional and Federal Studies*, 15(1), 19-39.
- Green, Niall (2005). Whatever Happened to "New" Europe? Britain and New Eastern EU Members at Loggerheads over Budget", 29 June 2005. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.wsws.org/articles/2005/jun2005/euro-j29_prn.shtml
- Heijman, Wim (2001). European Structural Policy: Bend or Break, *European Journal of Law and Economics*, 11(2), 165-175.
- İKV (2003). Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası. 15 Soruda 15 AB Politikası No:4. İstanbul: İKV Yayınları.
- International UNESCO Education Server for Civic, Peace and Human Rights Education (2005). Structural Funds and Cohesion Fund. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://www.dadalo-europe.org/int/materialien/begriffe_q-z.htm#9

Doğu Genişlemesi Işığında AB Yapısal Fonları ve Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

- Karabacak, Hakan (2004). Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği. Maliye Dergisi, 146, Mayıs-Aralık 2004, 69-106. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.maliye.gov.tr/apk/md146/ABmaliyardim.pdf
- Karluk, Rıdvan (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Kok, Wim (2003). Enlarging the European Union: Achievements and Challenges, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 26 March 2003. İndirilme Tarihi: 25 Eylül 2013, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/report_kok_en.pdf
- Liarikos, Constantinos (2005). NGO Involvement in the Structural Funds: Influencing policy and Funding Conservation. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.coalition-on-eufunds.org/Constantinos_Liarikos_summary.pdf
- Özel, Mehmet (2004). Avrupa Birliği'nde Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimleri Sorunu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 59(2). İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi_makale.php?SonucSayfa=1&yazar_adi=Mehmet&yazar_soyadi=%D6zel&cilt=59&sayi=2&yil=2004&makale_sira=46
- Rollo, Jim. Agriculture, the Structural Funds and the Budget after Enlargement. SEI Working Paper No. 68. İndirilme Tarihi: 25 Kasım 2005, www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp68.pdf
- Şen, Zelaya (2004). Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi. T.C. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Uzmanlık Tezi, Mayıs 2004. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, http://www.euturkey.org.tr/uzman/uzmanlik_tezleri_files/zelaya_sen.pdf
- T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2005). AB Bölgesel Kalkınma Politikaları. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/D9152001/abbkp.html
- The United Kingdom Department of Business, Innovation and Skills (2003). A Modern Regional Policy for the United Kingdom (March 2003). İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.dti.gov.uk/europe/consultation.pdf

Sevgi Çilingir

- Tomaney, John (2013). From Regionalism to Localism in England: Conflict, Contradiction, Confusion, Instability. Conference on New Regional Governance in Ireland: Perspectives And Challenges, National University of Ireland, Maynooth, 21 January 2013. İndirilme Tarihi: 20 Aralık 2013, <http://www.regionalstudies.org/uploads/tomaneyjohn.pdf>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (2005). Avrupa Birliği Mali İşbirliği. İndirilme Tarihi: 20 Kasım 2005, www.tepav.org.tr/download/EK-1.pdf
- Van der Beek, Gregor ve Neal, Larry (2004). The Dilemma of Enlargement for the European Union's Regional Policy. *The World Economy*, 27(4), 587-607.